

Mens en Wereld

Als u deze Mens en Wereld onder ogen krijgt, is het allemaal alweer voorbij. Niemand praat of schrijft er meer over en het leven is weer gewoon. Maar op het ogenblik zitten we er midden in, het is het gesprek van de dag, de sensatie: het bezoek van de Beatles, de vier zingende en spelende jongelui uit Liverpool, die met hun weelderige haardossen en hun yeah, yeah muziek, in een oogwenk de halve wereld hebben veroverd.

Hier thuis is het, alsof er een andere geest in ons is gevaren. We glimlachen elkaar wetend en begrijpend toe, want we hebben ze gezien, helemaal echt, in levende lijve, in een rondvaartboot door de grachten van Amsterdam en wat ons nog interessanter maakt voor elkaar, is, dat ze, door een toevallige omstandigheid, ook helemaal expres naar ons gezwaaid hebben. Dat heet dan tegenwoordig „het einde”.

U vraagt zich misschien af: „Wat moet dat nu in Mens en Wereld? Dat heeft toch niets met humanisme te maken!” Nee, dat heeft het ook niet, maar het confronteert je toch wel even met de dingen, waar je als – al of niet humanistisch – ouder voor kunt komen te staan. Nooit had ik het een mezelf gedacht, dat ik nog eens, op mijn leeftijd, tot drie keer toe, over een brugleuning zou hangen om, samen met m'n kinderen, enthousiast te wuiven naar een stelletje jongens, die op zichzelf bijzonder aardig zijn en op dat moment heel onbevangen de hulde in ontvangst namen, maar wier muzikale prestaties ik toch echt niet zo heel erg kan waarderen.

En toch, dat is een gekke ervaring voor een nuchtere volwassene, ik werd erdoor bekoord en meegesleept, door dat hele schouwspel van een rondvaartboot, met politieboden eromheen en op de wal, de ene gracht na de andere, een meersijdende joelende meute van door elkaar krioelende fietsers, brommers, scooters en auto's, die allemaal lawaai maakten, terwijl er zo-nu-en-dan figuren, met kleren en al zomaar, gewoon voor de „gijn”, de plomp indoken. Dat was echt iets om nooit meer te vergeten. Iets, dat toch beslist ook bij deze tijd hoort en dan gelukkig een plezierig tijdsverschijnsel is, in tegenstelling tot dat vele onplezierige, dat ook niet uit onze eeuw is weg te denken.

't Is wat lawaaiig allemaal, en zo'n optreden, daar zou ik beslist nooit naar toe willen, maar wat geeft dat, wie er niets mee te maken wil hebben, kan er verre van blijven.

Konden we dat maar van ieder tijdsverschijnsel zeggen.

Nehroe tussen Oost en West

De meeste leiders en hervormers van het nieuwe India zijn door Engeland beïnvloed en gevormd. Tagore, Gandhi, Nehroe, Radhakrishnan genoten het beslissende deel van hun opleiding in Engeland, waren volkomen vertrouwd met het denken en leven van de Engelsen, beheersten de Engelse taal op zo'n wijze dat ze hun geestelijke ideeën en politieke idealen via deze taal over de hele wereld hebben kunnen verspreiden en door deze wereld ook als leiders en vernieuwers zijn aanvaard.

Van deze vier was Nehroe nog het meest Engels en het minst „spiritueel”, „idealist” in politieke maar niet in wijsgerige zin, een nuchter politicus en een evenwichtig staatsman, onwankelbaar en inspirerend in zijn democratische overtuiging en gezindheid. Hoe vurig en gloeiend zijn overtuiging ook was, hij toonde zich zelden emotioneel. Hoe meeslepend zijn politieke redeoeringen ook waren, ze deden eerder een beroep op redelijk inzicht en praktische zin dan op patriottische sentimenten. De integriteit van zijn karakter, de harmonische eenvoud van zijn levenswijze, de nooit aflatende ernst en toewijding waarmee hij zijn bijna onuitputtelijke energie en arbeidskracht inzette in de vervulling van zijn zware taken, de intelligentie en zelfbeheersing die hem ook in de moeilijkste situaties nooit in de steek lieten, waren beslissende factoren wanneer het er op aan kwam om door een leidend voorbeeld een schare van ministers en medewerkers en tegelijk een miljoenenvolk met grote innerlijke tegenstellingen door een periode van moeizame overgang heen te loodsen.

In dit opzicht was Nehroe bij uitstek exponent en inspirator van een India in overgang. Hij was leider en middelaar, hervormer en verzoener, internationale diplomaat en nationaal staatsman. Onder zijn bezielende leiding is India tegelijk veranderd en zichzelf gebleven, hebben er staatkundige en sociale hervormingen plaats gevonden en zijn eeuwenoude problemen onopgelost gebleven, heeft India aan de wereld sprekende voorbeelden van democratische vernieuwing getoond en eigen veten en innerlijke tegenstellingen behouden. Een wereld verandert niet zo maar van de nacht in de dag. De humanist Nehroe wist zich gedragen door de rijkdom van India's verleden en door het vertrouwen in India's mogelijkheden voor de toekomst. Zijn onuitputtelijk geduld en zijn onvermoeibare volharding waren op dit vertrouwen gebaseerd. Deze humanistische gezindheid van idealistische plichtsbetrachting in historisch vertrouwen heeft buiten India ook de wereld overtuigd. Nehroe heeft daarmee in India en in de wereld misschien geen spectaculaire resultaten behaald, maar hij heeft rampen voorkomen. En

daarmee is Nehroe's „neutraliteit” een onschatbare politieke wijsheid gebleken.

De bijna 75 jaren van zijn leven omspannen een belangrijke historische periode. Meer dan 11 jaren daarvan heeft hij in gevangenschappen doorgebracht, niet uit politiek martelaarschap maar als consequent gevolg van een historisch inzicht en een politieke poging om opvattingen over wat als recht en onrecht gold revolutionair te veranderen. De jaren in de gevangenis heeft hij gebruikt om te denken, te studeren en te schrijven: zijn autobiografie, zijn historische brieven aan zijn dochter, zijn „Ontdekking van India”. Daarmee werkte hij als historische katalysator om het proces van historische overgang, door de politieke inertie van het westerse koloniale conservatisme vertraagd, te bespoedigen. Doordat hij Engels dacht en schreef, wist hij ook dat er in het Westen vernieuwende krachten aan het doorbreken waren. Zijn politieke streven werd dan ook niet geleid door rancune, maar door historisch besef en vertrouwen in de noodzaak om als politieke tegenspeler de ander te dwingen en te helpen de historisch noodzakelijke ontwikkelingen te realiseren. Merkwaardig genoeg was Nehroe de belangrijkste steunpilaar en stabiliserende factor in Englands buitenlandse politiek.

Hierin ligt tegelijk Nehroe's grote betekenis als wereldhumanist. Hij participeerde met de eenheid van zijn denken en handelen in het denken en beleven van een mensheid in historische overgang. Hij aanvaardde als individu een concrete historische situatie als gegeven en tegelijk als opgave. Hij aanvaardde als gegeven de erfenis van India's culturele verleden en de gaven en talenten van zijn aristocratische afkomst en opleiding. Hij aanvaardde als opgave de historische uitdaging van de imbalans in materiële welvaart, machtsverdeling, rechtsbedeling, ontplooiingskansen tussen Oost en West, technisch-economisch laag en hoog ontwikkelde volken. Daarmee kreeg zijn denken en streven zin en richting, en wist hij tevens zich verbonden met de ideële eenheid van een op zichzelf aangewezen mensdom in de kritieke fase van zijn geschiedenis. Daarmee participeerde hij in de norm van een „wereldgeweten”, dat de historie bepaalt en tot menselijke geschiedenis transformeert.

In de nuchtere analyse van het wereldgebeuren en de praktische politiek van collectief zelfbehoud en zelfontplooiing appelleert hij op dit wereldgeweten, terwille van India's streven naar nationale en economische emancipatie en terwille van de vreedzame co-existentie in de wereld. In de onverzoenlijk schijnende politiek-economische tegenstelling tussen wereldmachtsblokken stelde hij een boven deze tegenstelling

(vervolg op pagina 3)

Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
19e jaargang no. 12 – 20 juni 1964

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

De Nieuwe Linie is vorige maand gestart met een rubriek „...dat zou je niet zeggen”, bestaande uit actuele foto's waarop de afgebeelde personen door middel van het bekende witte wolkje uitspraken in de mond worden gelegd, die ze vermoedelijk niet voor hun rekening zouden willen nemen. Ze zijn geestig, die foto's, bij voorbeeld die waarop Luns met zijn handen ver uit elkaar tot Soebandrio heet te zeggen: „Mijn vrouw bakt zukke loempia's!” Op een van de foto's was prins Bernhard vereeuwigd in een zelfbedieningszaak, waar hij, naar een flesje grijpend, gezegd zou hebben: „...en voor moederdag nog 'n flesje koffiemelk”. Ik houd wel van het genre, maar de laatste foto bracht toch een kennis tot de vraag of dat nu zo maar mocht. Kan men in Nederland ongestraft zulke grappes uithalen met leden van het koninklijk huis? Nu ja, een minister, die kan wel tegen een stootje, maar een prins? Mijn wedervraag was toen, of die dan soms niet tegen een stootje kan. Zou ons koninklijk huis zo wankel grondvest zijn, dat we ons er geen enkel grapje over kunnen veroorloven? Het wil er bij mij niet in. We zouden ook eens naar onze zuiderburen kunnen kijken. Een lezer uit Den Haag stuurt mij een paar nummers van het Belgische weekblad „t Pallieterke”, een uitermate satirisch en hier en daar ook wel sarcastisch blaadje. Naar aanleiding van het feit dat koning Boudewijn het militair vliegbrevet heeft gehaald en zich voortaan ook wel in de uniform van de luchtmacht zal laten zien, vind ik daarin twee „cartoons”. Op de ene vinden we Fabiola en Paola getekend, van wie de laatste opmerkt: „Vlieger? Nog al iets... Als de mijne koning was, zou hij ook „vliegen”. Op de andere tekening vinden we enige burgers starend naar een gloednieuwe affiche met de beeltenis van Boudewijn en daaromheen de woorden: „Doet zoals hij! Verzekert uw toekomst! Neemt dienst bij de luchtmacht”. Kijk, dat gaat nog wel een stapje verder dan onze o-zo-voorzichtige pers zich durft te veroorloven. Toch heb ik er wel om gelachen. En als wij daarbij bedenken, dat het Belgische koningshuis heel wat minder vast in het zadel zit dan het Nederlandse, mogen wij toch ook wel eens de vraag stellen of wat meer vrijmoedigheid ook hier niet op zijn plaats zou zijn. Misschien komen we dan ook eens van die burgerlijke filmsterverheerlijking

af, die leidt tot die afschuwelijke Pro Juventutekalender ieder jaar maar weer, en tot het feit dat geen enkel lid van het koninklijk huis zich normaal op straat kan begeven zonder als een soort natuurwonder te worden aangestaard. In Denemarken bij voorbeeld gaat de koning rustig winkelen zonder dat iemand daarvan ondersteboven is. Dat zou hier even goed kunnen, als wij ons wat minder hysterisch gedroegen.

Voor zo'n kritisch blad als 't Pallieterke was de affaire-Craeybeckx natuurlijk „gefundes Fressen”, om mij eens in een taal uit te drukken, die deze Antwerpse burgemeester wel niet onsympathiek zal zijn. U weet wel, dat is die man die een zekere vermaardheid bezit door het frequent bezoeken van koffiehuizen, waar hij zich dan met andere dranken dan koffie min of meer vol schijnt te gieten. Er komen dan uiteraard wel eens schalkse uitspraken over zijn lippen, maar niet zo lang geleden heeft hij zich toch vergalopeerd door in zo'n toestand van zijn antisemitisme blij te geven. Dat was voor de Belgische socialisten een pijnlijke zaak en men zou zich kunnen voorstellen, dat zo'n man ogenblikkelijk gewipt of althans ernstig bestraft wordt. Maar nee, de B.S.P. betreurde, dat de burgemeester vaak zoveel alcohol gebruikt! En daarmee basta, want de man wordt bij de komende verkiezingen weer kandidaat gesteld. Zo kan dat blijkbaar in Antwerpen, waar dan ook nog wel wat nazi's te vinden zijn, zoals De Groene eens na een rondgang langs enkele café's in die stad wist te melden. Er zijn zelfs bijna officiële plaatsen van samenkomst van dat soort heren. Maar ik dwaal af, want ik wilde u laten weten op welke wijze 't Pallieterke reageerde, namelijk door een parafrase op de bijbelteksten met de gelijkenis van de verloren zoon, waaruit ik een klein stukje citeer:

„18. Ik ga weer naar mijn vader en ik zal zeggen: Vader, ik heb misdaan tegen de N'Nai B'Rith en tegen u; 19. ik ben niet meer waard kandidaat te zijn, maar neem mij aan als een van uw militanten. 20. Hij ging dus op weg naar zijn vader. Zijn vader zag hem in de verte komen aanlaveren, en hij werd door medelijden bewogen; hij viel hem om de hals en kuste hem hartelijk. 21. Maar de Lohde zei tot hem: Vader, ik heb misdaan tegen de B'Nai B'Rith en tegen u; ik ben niet meer waard op uw lijst te

staan. 22. Doch de vader gelastte zijn knechts van de Volksgazet: haalt snel uw zoetste inkt en schrijft over hem, neemt vlug de beste zeep en wast hem terug rood, trekt hem opnieuw een trikolore sluier om zijn buik en geeft hem de pint. 23. Haalt Coi, het gemeste kalf, en slacht het; laten we drinken en een galadiner voor de Partij houden.”

Waarbij u dan nog dient te weten, dat de vader was „een man, Beësphe genaamd”. Kom daar eens om in Nederland! Waarmee ik maar zeggen wil, dat het wel eens leuk is een Belgisch blad te lezen.

Het woord misbruik ligt in zulke zaken onze christelijke landgenoten al gauw voor in de mond, en zulk „misbruik” schijnt alleen aan bepaalde mensen voorbehouden te zijn. Ten tijde van verkiezingen bij voorbeeld, als God voor het eigen karretje moet worden gespannen, of in het „NAVO-gebed” dat vorig jaar in „Friedensrundschaу” werd afgedrukt, het blad van de Duitse afdeling van de Internationale Broederschap der Verzoening, waarbij ook de Nederlandse vereniging van christen-antimilitaristen „Kerk en Vrede” is aangesloten. Men bedenke wel, dat hier niet Mars, maar de christelijke God wordt aangeroepen als volgt:

„Here, God der heerscharen, Wiens macht duurt van eeuwigheid tot eeuwigheid en Wiens naam is boven alle namen in de hemel en op aarde, wij vragen U, neemt Gij de strijdmacht der NAVO en allen die daarin dienen onder Uw hoede. Verdedig Gij hen te midden van alle toepassing van geweld te land, op het water en in de lucht en laat Gij hun een beschermend schild zijn voor de volken en een waarborg tot veiligheid voor allen die in vrede naar Uw wet handelen. Bewaart Gij hen in die tijd van vrede voor alle kwaad en geef Gij, dat zij onze vrijheid bewaren tegen hen die de democratische vrijheden willen vernietigen of beperken, opdat de zegeningen van de godsdienst en de wet behouden mogen blijven voor ons en de komende geslachten. Amen.”

De tekst werd vorig jaar door de heer H. Volkert uit Nes gepubliceerd in de Vrije Tribune

Zoveel ge kunt

En als ge uw leven niet maken kunt zoals ge het wilt, zoek dit althans te bereiken zoveel ge kunt: verlaag het niet in het veelvuldig contact met de wereld, in de vele gebaren en gesprekken.

Verlaag het niet, het her en der leidend, dikwijls het brengende en het blootstellend in der verhoudingen en omgang dagelijkse zinneloosheid, totdat het wordt als een hinderlijke vreemde.

K. P. Kaváfis (Grieks dichter 1863-1933)

(Uit het Nieuwgrieks vertaald door G. H. Blanken)

Uit: K. P. Kaváfis. Vijftig gedichten. De Beuk, Amsterdam 1955.

van Vrij Nederland. Zij bewijst waarvoor men de godsdienst zoal kan misbruiken. Als er een god bestaat, waarom zou Hij dan zo partijdig zijn alleen dat groepje Westeuropeanen te beschermen? En moet die zegen zich ook uitstrekken tot het heilzame werk dat onze NAVO-partners, de Portugezen, in Angola verrichten?

De bestrijding van het humanisme heeft op de meeste plaatsen langzaam maar zeker plaats gemaakt voor waardering voor ons werk en soms zelfs voor onze overtuiging. Niettemin blijven er op lagere niveaus hardnekkig de vreemdste argumenten gebruikt worden om dat verderfelijke humanisme te kenschetsen. Zo achtte, aldus het verslag in het Veluws Dagblad, het a.r. gemeenteraadslid van Putten Van Meerfeld, „geestelijke verzorging bij de humanisten niet aanwezig”, en de wethouder Evers zei, dat humanisten een ander uitgangspunt hebben dan katholieken en protestanten, namelijk: „Zij willen de jongelui van de bijbel en de kerk weghouden.” Door het PvdA-lid Boute gevraagd deze bewering waar te maken, antwoordde de wethouder, „dat de humanisten als uitgangspunt hebben, dat de mens van nature goed is. Wij gaan ervan uit, dat de mens zondig is.” Welke laatste stelling hij dan weer bewezen heeft, tenzij het hanteren van leugens geen zonde is. Of zullen wij maar zo vriendelijk zijn te veronderstellen, dat de man niet weet waarover hij het heeft?

En tot slot een grapje uit Nieuws uit Zuid-Afrika, ten bewijze dat er in dat land, ondanks alle ellende, toch ook nog wel eens iets gebeurt waar je om kunt lachen: „'n Rooms-katholieke sendeling het na jarelange arbeid 'n naturel tot bekering gebring. Soos die gewoonte is, het hy benevens sy eie naam, sê maar Mawedle, 'n kerknaam gekry, sê maar John. Op 'n Vrydag het die sendeling op hom afgekom waar hy besig is om vir sy middagmaal 'n lekker hoenderdertjie te berei. „Maar het ek nie vir jou gesê jy mag nie op Vrydag vleis eet nie?” het die sendeling gevra. „Ja, meneer. Maar ek het die hoender rivier toe gevat. En toe sê ek vir hom jou naam is nie meer hoender nie, dis nou vis.”

Het nationalisme in onze tijd

Dit agressieve nationalisme wordt door de leiders meest sterk gestimuleerd om de sociale tekortkomingen en de economische wantoestanden in deze landen te camoufleren en de aandacht hiervan af te leiden. In dit opzicht is er weinig verschil met het nationalisme in sommige Europese staten. Men denke b.v. aan het tsaristische Rusland, waar men de Joden, de Turken en de Duitsers van tijd tot tijd gebruikte als zondebokken en bliksemafleiders wanneer revolutionaire bewegingen te sterk de noodzaak van sociale en economische hervormingen deden gevoelen. Maar ongetwijfeld zijn er toch verschillen tussen het nationalisme van vroeger en nu.

In een artikel in de Franse „Figaro” (24-2-’64), getiteld „Réveil du nationalisme?” heeft Raymond Aron op enkele kenmerken van het hedendaagse nationalisme gewezen. Deze Franse auteur heeft reeds vele publikaties op zijn naam staan, waaronder „Les guerres en chaine”, „L’opium des intellectuels” (over het communisme) en „Paix et guerre entre les nations.” Zijn beschouwing geven wij hier verkort weer: „Niet het nationalisme,” zo heeft André Malraux onlangs geschreven, „maar de geest van hegemonie is verantwoordelijk voor de grote oorlogen van de twintigste eeuw.” Misschien zou dat waar zijn als het nationalisme altijd zuiver was, als elk nationalisme de gelijke waarde van elk ander nationalisme zou erkennen, als iedere natie op de kaart een nauwkeurig omgrensd territoire zou hebben, vrij van alle controversen. De aanhangers van het nationaliteitsbeginsel in de vorige eeuw waren vaak liberalen en pacifisten. Een vrede gebaseerd op de vrijheid der naties, alle sterk in hun rechten en nauwlettend hun soevereiniteit verdedigend, was de droom van de mannen van 1848.

Anders dan hier

Overigens lijken de huidige vormen van nationalisme, hoe groot de onderlinge verscheidenheid ook is, nauwelijks meer op het negentiende-eeuwse nationalisme in Europa. In Azië en Afrika is het nationalisme in essentie een opstand tegen de vreemde overheersing of het Europese imperialisme geweest, d.w.z. meer weigering dan bevestiging. De niet-verbonden neutrale landen zijn onafhankelijk, maar zijn niet alle nationaal in die zin dat zij telkens

Lezingen voor de radio

21 juni; VARA, 9.45 uur: V. W. D. Schenk: „Grenzen van wetenschap”.

28 juni; VARA, 9.45 uur: A. J. Wichers: „Er ligt iets in ons”.

No. 12 - 20 juni 1964

Huizinga heeft het nationalisme eens genoemd „de machtige drift tot heerschappij, de zucht om het eigen volk of de eigen staat te laten gelden vóór, boven en ten koste van andere.” In zijn boekje „Patriotisme en Nationalisme” merkt hij verder nog op: „Het leven der naties onderling kan er een van edelen wedijver zijn, maar onder de fecen, die aan de wieg der naties stonden, hebben nooit ontfroken: hoogmoed, hebzucht, haat en nijd. De hoogmoed zet zich om in waan en verblinding.” Deze conclusie gold het nationalisme van de in verschillende oorlogen elkaar bestrijdende Europese naties, het geldt nu nog voor bepaalde nationalistische stromingen in ons oude werelddeel, die menen, dat een „splendid isolation” de enige weg tot het staatkundig heil is, het geldt ook voor bepaalde jonge Aziatische en Afrikaanse staten, welke in een extreem-nationalisme dat een nieuwe godsdienst schijnt te worden, herhaaldelijk blijk geven van hun agressieve gezindheid.

één gemeenschappelijke cultuur hebben en dat bij de gehele bevolking de wil leeft om de nationale staat in stand te houden. In Afrika blijft de stam nog vooreerst de belangrijkste eenheid, en misschien zullen de staten die uit de koloniale rijken van de Europese mogendheden zijn voortgekomen langzamerhand naties gaan vormen, maar dat proces zal toch eerst zijn beslag krijgen in een toekomst waarvan op het ogenblik nog slechts kleine minderheden een idee hebben. Niemand weet nog wat voor naties ten zuiden van de Sahara zullen ontstaan en of de huidige kaart kans heeft, in hoofdzaak ongewijzigd te blijven.

Het nieuwe nationalisme – nationalisme zonder natie – verdwijnt niet als de onafhankelijkheid in de juridische zin van dat woord is gevestigd. De tegenstanders van de nieuwe regimes constateren, terecht, dat politieke onafhankelijkheid maar weinig is, dat zij het leven van de mensen en de inrichting van de samenleving niet verandert, en dat een collectiviteit van miljoenen mensen, wanneer men geen industrie en geen behoorlijk onderwijs heeft, in veel opzichten van buitenlands kapitaal, buitenlandse technici en buitenlandse afnemers afhankelijk blijft. Niets is gemakkelijker dan de jongere generaties, die in Europa zijn opgeleid en van een vereenvoudigd marxisme zijn doortrokken, tegen het neokolonialisme op te zetten. De enige wijze waarop de staten van zwart Afrika erin zouden kunnen slagen, aan niets en aan niemand onderworpen te zijn, zou bestaan in een terugkeer tot het leven dat vóór de komst van de Europeanen geleid werd. Misschen zal hier en daar de opstand tegen het kolonialisme deze afloop hebben, maar er is niemand die dat ook werkelijk wil.

Meer een reactie

Ook in Latijns-Amerika is het nationalisme vaak meer een reactie tegen een dominerende mogendheid, in casu de Verenigde Staten, dan een zelfbevestiging. Niet dat er geen Argentijnse, geen Braziliaanse en geen Peruaanse natie bestaat, elk met een mythe van haar eigen oorsprong en met haar eigen toekomstverwachting. Maar deze soevereine naties worden nationalistisch naarmate zij zich van hun achterstand in ontwikkeling bewust worden, van de invloed die de grote Noord Amerikaanse maatschappijen uitoefenen, van de afstand tussen hun lot en dat van de machtige republiek in het noorden. Toen Tocqueville in de vorige eeuw de Verenigde Staten bezocht, verklaarde hij het contrast tussen de Noord Amerikaanse welvaart en de wanorde in Latijns-Amerika naar het voorbeeld van Montesquieu, d.w.z. door op het verschil in wetten en zeden te wijzen. Heden ten dage zijn die explicaties niet meer in de mode. Men beslist, eens en voor al, dat het ongeluk van de een toe te schrijven is aan het geluk van de ander, dat de achterstand in ontwikkeling van Latijns-Amerika een gevolg is van de voorspoedige ontwikkeling van Noord-Amerika, of althans van de invloed van dat gelukkige land. Het is niet moeilijk ten gunste van deze stelling feiten en argumenten

aan te voeren. Het nationalisme kan zich gemakkelijk een goed geweten verschaffen, zonder tot de verbetering van de internationale verstandhouding bij te dragen.

Het nationalisme van de niet-verbonden, neutrale landen – dat anti-imperialistisch, anti-kolonialistisch en anti-neokolonialistisch is – is stellig een grote animerende kracht voor de bevolkingen van die landen. Als alle grote historische krachten is het niet voor een enkelvoudige interpretatie vatbaar. Het komt voort uit de vernedering en wordt bezielde door trots, maar het koestert zich ook in illusies en spoort een ieder aan, anderen de verantwoordelijkheid te geven die men zelf zou moeten aanvaarden. Kiem van opstand, inspireert dat nationalisme nu eens tot de moed die voor de overwinning nodig is, dan weer tot de weigering, de wereld te zien zoals ze is. Onder het voorwendsel van onafhankelijkheid wordt het kapitaal verjaagd dat zo nodig is, en worden de individuele vrijheden op het altaar van de totale soevereiniteit geofferd en vervangen door de min of meer fictieve vrijheid van een min of meer reële natie,” aldus Raymond Aron.

P. Krug

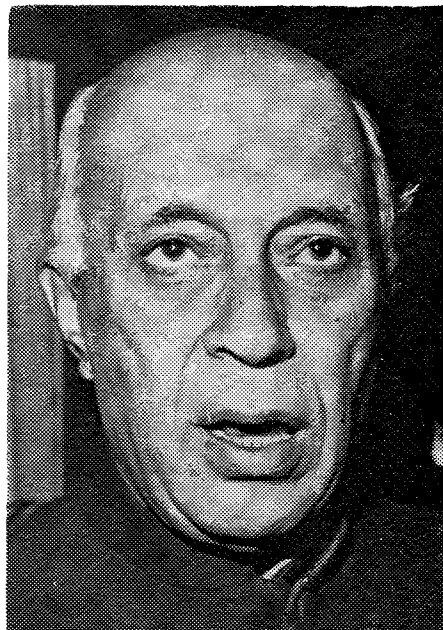
(slot van pagina 1)

uitstijgende, moeilijke maar toch praktisch verwezenlijkbare, en historisch noodzakelijke en zelfs onontkoombare, alternatieve mogelijkheid. Daarmee heeft Nehroe als representant en leider van het nieuwe India tevens India's plaats en roeping in de huidige wereld bepaald en gestalte gegeven.

Nehroe's leven en daden zijn voorgoed geschiedenis geworden. Maar zijn opvattingen en zijn streven blijven hun betekenis behouden. Zijn opvatting en aanvaarding, zijn interpretatie en realisatie van het historisch gegeven en de historische opgave blijven geldig, zolang dat gegeven nog niet verwerkt en de opgave in de menselijke onvoltooidheid als nog te verwezenlijken opdracht voor ons liggen. Zo lang zal Nehroe's belijdenis van een wereldhumanisme voor ons levend blijven.

Kwee Swan-Liat

Nehroe

Mourir à Madrid

Indrukwekkend document humain

Wanneer eindigde in de periode tussen de beide wereldoorlogen het na-oorlogse tijdvak, wanneer begon het vooroorlogse? Met de krach op de New Yorkse beurs in 1929? Met Hitler's machtsovername in 1933? Dit waren twee mijlpalen, negatieve mijlpalen als men het zo mag uitdrukken, maar de definitieve afsluiting van een epoeche kwam met het uitbreken van de Spaanse burgeroorlog in 1936.

In Spanje werd het voorspel gespeeld van de grote oorlog, Spanje werd het oefenterrein van de fascistische dictatoren, werd het laboratorium waar zij de middelen van de totale oorlog op hun deugdelijkheid beproefden.

In Spanje werd voor het eerst, met het bombardement van Guernica, het middel van de terreur toegepast, de terreur op de burgerbevolking. Daar zagen wij wat ons allen te wachten stond en daarom is het dat de herinnering aan Spanje, het verdriet om Spanje, niet zijn geweken, ondanks de grote verschrikkingen die sindsdien over ons zijn gekomen.

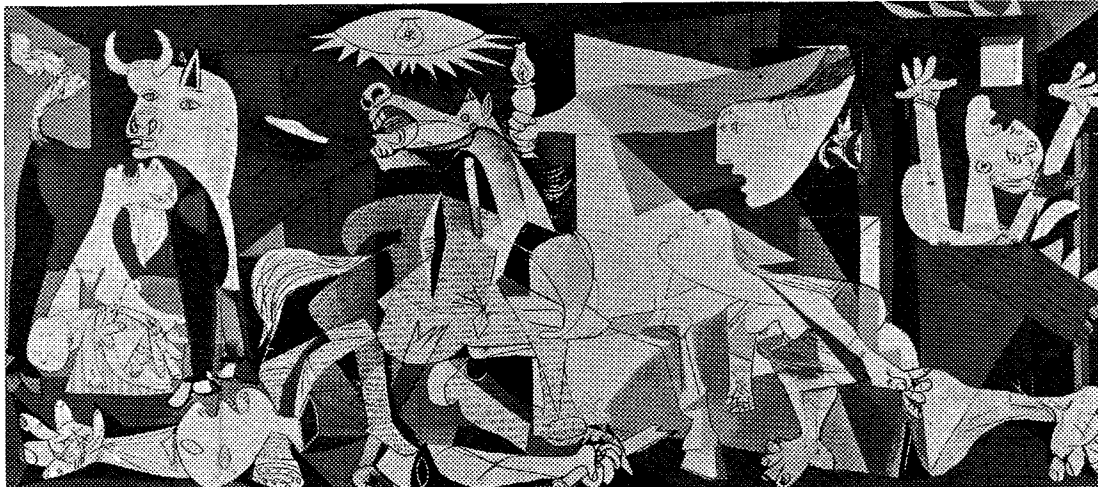
De Franse schrijver Albert Camus drukte het zó uit:

„De tijd noch de vergetelheid – deze twee grote bondgenoten van de reactionairen van rechts en van links – hebben het beeld kunnen verstoren dat in ons voortleeft van het vrije, doch nu gekluisterde Spanje. De tweede wereldoorlog, de bezetting, de verzetsbeweging, de koude oorlog hebben de doffe smart niet kunnen verzwakken, die mijn generatie sedert de moord op de Spaanse republiek drukt. Het tijdperk waarin wij nu leven is juist met haar nederlaag begonnen en Spanje is voor ons een waarachtige leerschool geweest.”

Uit authentiek filmmateriaal, afkomstig uit cinemateken in Londen, Parijs, Rome, Berlijn en Moskou, aangevuld met recente documentaire opnamen heeft de Franse cineast Frédéric Rossif een film samengesteld over de drie fatale jaren van strijd in Spanje, een film die een document humain van grote betekenis is geworden.

Het feit dat het materiaal echt is, sluit niet a priori in dat de film echt is: uit vele voorbeelden weten we, dat de montage even verdoezelend en verminkend kan werken als het woord, dat recht kan maken wat krom en krom wat recht is, alleen al door bepaalde dingen weg te laten. Maar men kan Rossif onmogelijk gebrek aan objectiviteit verwijten: hij verdoozelt de werkelijkheid niet, hij laat wel degelijk uitkomen dat aan beide zijden misdaden zijn gepleegd. Doch zijn objectiviteit onttaardt niet in slappe neutraliteit: tenslotte weten wij en hij uit eigen ervaring met welke machten de rebellerende generaal Franco en consorten zich verbonden, om vanuit Marokko de nog onrijpe republiek ten val te brengen.

De film begint met een sequens, waarin het dorre, grootse Spaanse landschap opdoemt uit de nevelen. Bijna dezelfde sequens dient hem tot sluitstuk: daartussen laat hij de bloedige tragedie aan ons voorbij trekken. De overwinning van de linkse coalitie in 1936; de ontvangst van het nieuws der rebellie in een zonnig Madrid; het zich langzaam formeren van het verzet der bevolking; de gevechten, de bloedbaden („Ici on fusille comme on déboise,” schrijft De Saint Exupéry); de farce van de non-interventie, openlijk geschonden door Mussolini en Hitler, die zijn elite-legioen Kondor

de kans gaf roem te vergaren door het bombardement van het weerloze Guernica; de komst van de leden der Internationale Brigade, toegestroomd uit alle landen om voor de republiek te vechten en te sterven, te sterven in Madrid; de ondergang van het zelfstandige Catalonië waar de Basken, afgesloten van de zee, doorvochten tot het bittere einde; de troosteloze uittocht over de Pyreneeën naar Frankrijk, waar ze in het beste geval aan hun hongerlot werden overgelaten.

De Spaanse mens

Maar het is geen monotone opeenvolging geworden van oorlogsgruwelen en grijze straatgevechten: Rossif betreft door de hele film heen de mens, de individuele mens in het gebeuren. Dat doet hij door ons gezichten te tonen van Spaanse mannen, vrouwen en kinderen en zo knap en suggestief zijn die in het „oude” materiaal verwerkt, dat de eenheid geen ogenblik wordt gebroken.

En een paar maal is het, alsof de stroom van de tijd stilstaat: dat is wanneer de film verwijlt bij de gezichten en woorden van de jonge dichter García Lorca en de oude geleerde Unamuno. García Lorca die werd vermoord in Granada: „In Granada gebeurde deze misdaad, in Granada, hoort gij het? –

dat hij liefhad.” En Unamuno, die bij een grote nationalistische plechtigheid in de aula van de universiteit van Salamanca, waar „Leve de dood!” werd geroepen, zich vol afschuw keerde tegen de beroemde generaal Astray en zijn redevoering besloot met de woorden: „U kunt overwinnen maar u kunt niet overtuigen. U kunt overwinnen omdat u over meer dan genoeg bruto geweld beschikt, maar u kunt niet overtuigen, want overtuigen betekent overreden. En om te overreden is nodig wat u ontbreekt: rede en recht in de strijd.”

Rossif is erin geslaagd een helder exposé te geven van een stuk bijzonder belangrijke eigentijdse geschiedenis, zonder te vervallen in een dorre opsomming van feiten en beeldmateriaal. Zijn film wordt gedragen door een idee en door een grote liefde voor het Spaanse volk. „Mourir à Madrid” is zowel „Lehrstück” als elegie, hij appelleert aan ons verstand en aan ons gevoel. Door de wijze waarop de regisseur, bijgestaan door Madelaine Chapsal, die met hem de tekst verzorgde, de epische gang der geschiedenis doorbreekt met lyrische momenten, waarin hij de aandacht vraagt voor het lot van de enkeling, van één enkeling, heeft hij een synthese weten te scheppen tussen hoofd en hart.

W. Berg

Medemenselijkheid

Zondag 21 oktober: we moeten in bed blijven, want de trouwdag zal een dagje later nog uitvoerig gevierd worden. Bob, die erg met zijn werk bezig is, sluipst heel voorzichtig naar de studeerkamer om althans te kunnen werken in afwachting van de heerlijkheden, die ons heimzinnig voorgezegd zijn. Guido moet echter nog even boven iets halen en zodoende snapt hij Bob achter zijn bureau: mars weer naar de slaapkamer terug! „We hebben toch gezegd, dat jullie in bed moesten blijven?” (verwijtend: wij schijnen ook nooit mee te kunnen werken.)

We liggen wat te lezen en te praten. Zelfs onze deur hebben ze dicht gedaan om de verrassing compleet te doen zijn t.z.t., of liever „te hunner tijd”. Dat hunner tijd blijkt héél lang te zijn, maar wij willen niet kinderachtig doen en bezitten onze ziel in lijdzaamheid, koutend over onze fantastische bloedjes en hun leuke ideeën altijd.

Doordat onze deur dicht is, dringt de lucht pas later tot ons door, maar dan is er ook overtuigend sprake van een „doordringende” lucht: een branderige!

Uiteraard schiet ik uit bed om mij aan de oorsprong op de hoogte te gaan stellen...

Als ik de keukendeur opendoe slaat de waterdamp me tegen, alsof Bob hier zojuist ge-

douched heeft; de ruiten zijn ziedend nat, het (vermoedelijke) theewater staat nog te razen op het gas; daarnaast staat een koekepan – haard van de branderige lucht – waarin nog vele verkoolde broodkrumels.

De drie verrassing-bereiders zitten breeduit, broederlijk, rondom het kampeertafeltje midden in de keuken en kijken verschrikt met volgepropte monden mij aan als ik daar als een godin der wrake in de deuropening sta.

Na enig over-en-weer blijkt, dat ze van plan zijn „eitje-in-een-holletje” voor ons te bereiden; iets, waarbij een boterham-met-een-gat gebakken wordt en in dat gat een ei gestort, dat dan zachtjes onder het bakken glazig gaar wordt. Zij waren zich er zeer duidelijk van bewust en onderling overeengekomen, dat op deze dag-der-dagen slechts het allerbeste goed genoeg voor ons zou zijn en aangezien toevallig de eerste drie tot nog toe niet al te best waren uitgevallen, hadden ze de verrichtingen even opgeschort om deze drie geruisloos te consumeren, zodat ik op de feestdag niet gedwongen zou zijn dit afval op te ruimen. Alleen die schroeilucht hè, die met die foute bereiding gepaard ging?? Anders was alles nog goed gegaan.

Natuurlijk kan ik het mis hebben, maar ik geloof – het is maar een gelóóf – dat ze voor het vierden van deze trouwdag geen bruidspaar van node hebben!

En wie, óh wie, gooit de eerste steen? –

A. B.

Raymond Peynet in Italië

„Par les rues, Par les rêves”

De Fransen hebben vele, en uitmuntende, caricaturisten en humoristen, wat niet hetzelfde is, maar zij zijn aan elkaar verwant. Dit is geen toeval; het komt met hun kritische en speelse aard overeen. Wij hebben een Albert Hahn gehad en een Raemackers en Bottema, maar hun gaven lagen allemaal op het politieke vlak, terwijl de Fransen met Dubout, Chaval, Effel, Siné, de menselijke dwaasheden aan de kaak stellen, al is Jean Effel dan ook nog zeer uiterst-links politiek georiënteerd. De Engelsen hadden de onovertreffbare David Low, voor wie Papas, na diens dood, in de plaats is gekomen. Maar Papas is veel minder geestig van idee en vooral van lijn. In het al-oude tijdschrift „Punch” kan men de meeste andere tekenaars vinden en dan nog in het wat slordige blaadje „Private Eye”, waarin de caricaturen wel erg sensationeel, maar minder goed van uitvoering zijn.

Ik zou niet weten aan welke Franse tekenaar van spotprenten in de politieke- en satirieke geest de erepalm geschonken zou moeten worden. Velen ervan hebben hun eigen terrein, waarop zij ongeslagen heersen. Sennep is onovertreffbaar met zijn tekeningen in de „Figaro”, waarmee hij de houding van politici „disloqueert”, inderdaad disloqueert, want hij maakt soms mensen uit de gekste combinaties, bijv. Jacques Duclos, de communisten-leider, opgebouwd uit een hamer en sikkel; Sempré laat allerlei vliegenvlugge figuurtjes over het witte vel papier vóór hem snellen en Bosc laat alleen maar één type man met een grote neus (de neus van de Gaulle) in gekke situaties optreden. Het aantal caricaturisten is in Frankrijk echter veel groter dan het aantal humoristen. Om de humoristen van de caricaturisten te onderscheiden haal ik een paar zinnen aan uit het Voorwoord van een boek, dat in 1960 bij de Uitgeverszaak „Librairie Arthème Fayard” verscheen, rijk geïllustreerd, van de pen van Michel Ragon, die in 170 pagina's een Geschiedenis heeft geschreven van de caricatuur en de humoristische tekening en een overzicht heeft gegeven van het werk van de, op dat gebied, levende kunstenaars. Het heet „Le dessin d'humour” (9.50 Fr.). Het is in zijn soort één van de weinig bestaande boeken en hoewel ik het met zijn keuze en oordeel niet altijd eens ben, heeft het niettemin in een behoefte voorzien.

Maar nu de karakteristiek van Michel Ragon van de spotprent en de grappige tekening. „De

caricaturist”, zegt hij, „maakt de dingen lelijk, terwijl de humorist niet zonder gratie is (Willette-Effel-Peynet). De caricaturist is zonder medelijden, terwijl de humorist dikwijls aardig is, poëtisch en optimistisch. De caricaturist vervult een sociale rol. Hij klaagt aan, sleurt door het slijk en is polemisch. De humorist plaatst, tegenwoordig, het onderwerp van zijn tekening buiten de actualiteit. Hij wekt de lachlust op om de lachlust.” Ik zou daaraan toe willen voegen, dat de humorist, zij het soms in laatste instantie, een humanist is. Hij houdt van de mensen vanwege hun gebreken en verwacht ze niet, zoals zo vaak de caricaturist, om die gebreken.

Compleet humorist

Eén van de meest complete humoristen is Raymond Peynet, die voorzover ik weet, nooit de mensheid aanvalt, omdat zij dikwijls zo kleinzielig is. „De tienduizend dingen”, om met Maria Dermout te spreken, die het leven maken, worden door hem met een ironie weergegeven, in dichterlijke vorm, die alleen maar tederheid is. Vandaar ook, dat zijn onuitputtelijke hoofdthema *het Verliefte Paar* is, dat zo af en toe of zo langzamerhand in het getrouwd paar overgaat. Want Peynet, die nu al 56 is, maar wiens tekeningen zo jeugdig aandoen als van een 26-jarige, is al sedert lang getrouwd met „Haar”, een studente in de Schone Kunsten, Denise, die zijn trouwe en trouw-gebleven voorbeeld is, zijn model. Dat model toont hij in de meest vrije situaties, dikwijls half of driekwart ontkleed, maar altijd met een zuiverheid, die de grofheid verre achter zich laat en ook de zwelheid, welke men wel in de films van Ingmar Bergmann kan vinden. De tekeningen van Haar in het kostuum van een zeemeermin (dus uitsluitend gekleed in de vistsaart), met niet meer dan een „hemmetje” aan of alleen maar een hoepelrok, die zonder bekleding is, doen mij, in hun frisse natuurlijkheid denken aan een periode uit mijn Parijse tijd, toen een aantal jonge schilders ééns in de maand in het achterzaaltje van een restaurantje bijeenkwamen om te souperen, te oreren en hun bruisende levenslust te manifesteren. Dan danste vaak het populaire beeldhouwers-model „La Panthère” temidden van de cirkel, die wij hadden gevormd in een „strip-tease” nummer, waar alle schunnigheid, die men tegenwoordig in nachtclubs kan waarnemen, aan ontbrak. Zó zijn de tekeningen van Raymond Peynet, natuurlijk niet al zijn tekeningen, want hij behandelt ook allerlei andere onderwerpen, zelfs met zijn „demoiselle”.

In zijn nieuwste boek, dat ik in het bijzonder kan aanbevelen en dat net in de maand mei uitgekomen is bij Hachette, in groot formaat, maar dat in Italië werd gedrukt, komt de blote Denise maar op één bladzijde voor, maar dan als een evenbeeld van de „Geboorte van Venus” van Botticelli, een klassieke figuur. Het boek bestaat uit 90 pagina's tekeningen in Italië gemaakt, „een land, dat hij”, zo zegt de binnenomslag, „als een tweede vaderland bemint” en dat hij bekeken heeft met de ogen van de liefde voor zijn Historie, zijn Kunst en zijn Schoonheid en met het hart van een verliefde. Door dit boek gaat men, met hem, naar Milaan en Pisa, naar Venetië en Rome. De linker pagina's bevatten meest schetsen van de artiest, die het te doen is, om bepaalde aspecten van stad en land in zijn eigen tekentaal weer te geven; de rechter bladzijden zijn die van Peynet, de humorist: die bijvoorbeeld drie pastoors vliegers doet oplaten, nonnetjes voorstellende, die Venetië ziet, een beetje als Chagall, met zijn Verliefte Paar

boven de kade van de lagune in een Maan-gondel, door een engeltje tussen de sterren voortgeroeid, die dit jonge stel afbeeldt, in een gitaar-winkel, waar de „zetbaas” voor hen een stuk gitaar afsnijdt, alsof de gitaar een ham is, die de scheve Toren van Pisa aller-geestigst tekende in de vorm van een opeenstapeling van paraplu's, waaraan zijn kolonnades wel doen denken, met een onderschrift, dat nog geestiger is en dat ik niet verraad, omdat ik het hele boek met zijn verrassende humoristische trekjes niet aan u wil verklappen. Enkele prenten zijn met een zacht blauw of roze gekleurd, maar de lijn van de gebouwen of van landschappen of steden, zoals een hoekje aan de Baai van Napels, is zo suggestief, dat de atmosfeer en de kleur ervan u daardoor alleen al tegemoet waaien.

Spits en puntig

De tekentrant van Raymond Peynet is nogal spits en puntig, zij het, gelukkig lang niet zozeer als die van de schilder-tekenaar Buffet – ik zeg expres schilder-tekenaar, omdat zijn schilderijen dichter bij de tekenkunst dan de schilderkunst staan.* Het sterkste en aardigste komt dat uit op zijn pagina, het Verliefte Paar voorstellende als twee kleine mensjes, die in de regen voorbij de Kathedraal van Milaan lopen. Die Kathedraal is alleen maar met verticale strepen aangeduid. Het effect is voorbeeldig. Men ziet de Kathedraal zonder dat zij getekend is. Natuurlijk is niet elke humoristische tekening geslaagd in zijn opzet. Een enkele is wel eens gezocht, maar het is maar een heel enkele. Zelfs de mooiste vrouw heeft een schoonheidsfout. En het boek „Par les rues, Par les rêves” is als een heel mooie vrouw, waar ik van ben gaan houden. Caricaturisten doen dikwijls de mensen in lachen uitbarsten; bij het bekijken van de tekeningen van de humorist Peynet komt er telkens een glimlach op het gelaat van de kijker. En als men het boek dichtslaat, is men gelukkiger. Waarom? Omdat men de wereld gezien heeft door de ogen van een idealist, die alle lelijkheid en grofheid en kwaadaardigheid uit het leven heeft gegomd om er de essentie van weer te geven. Het Paradijs? Het is nergens anders dan in uw eigen ziel.

Henri Sandberg

* Dat schilderen en tekenen met krassige lijnen dateert eigenlijk vanaf Francis Gruber, één van onze vrienden uit die schildersbent. Hij is op jonge leeftijd overleden maar zijn naam wordt in de Parijse schilderswereld nog vaak genoemd.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Redactie: Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet.

Tijdelijk Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87C, Rotterdam-4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,- per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,-; losse nummers f 0,30.

MENS EN MUZIEK

De band tussen humanisme en muziek loopt historisch parallel met de verhouding tussen mens en muziek. Toch is het humanisme in de muziek niet in de laatste plaats mede te danken aan enkele componisten die door markante episoden en daden in hun leven de verhouding tussen kunstenaar en maatschappij van aanzien hebben veranderd. Om de twee bekendsten te noemen: Mozart en Beethoven.

De jonge Mozart, als concertmeester verbonden aan het hoforkest van een aartsbisschop, wordt in deze functie sterk beperkt in de vrijheid om toernees te kunnen maken. Tegen de uitdrukkelijke wil van zijn vader neemt hij daarom in 1781 zijn ontslag!

Het is de daad van een mens, strijdend voor de verwerkelijking van zijn eigen ontplooiing, in een tijdperk waarover Casper Höweler zegt: „Het was een overgangstijd waarin de musicus van kamerdienaar tot vrije kunstenaar werd.”

En dan Beethoven. Maar weinigen hebben een leven geleid als deze zure en zonderlinge barbaar, meent Hendrik Willem van Loon. In wezen kunnen we deze woorden beschouwen als een hulde aan de componist die de innerlijke waarde van de mens boven diens afkomst stelde. Ik doel hier op de Beethoven die weigert om speciaal voor een vorstelijke gast eerbiedig de hoed af te nemen; en op de Beethoven die, hoewel geëerd in de „hoogste kringen”, ook van vorsten en aristocraten absolute stilte eiste wanneer hij als pianist optrad.

Onze eigen tijd gaat verder dan die van Beethoven, toen de gemiddelde musicus nog maar weinig aanzien had. Tegenwoordig worden het beroep en de vakkennis van musici in toenemende mate sociaal beschermd wat betreft de posities aan onderwijsinstellingen en in orkesten.

door Leo Hoost

In de periode 1940-'45, en al lang daarvoor in Duitsland, had het devies om waarlijk mens te zijn ook in de muziekwereld een ernstige vuurproef te doorstaan. Een topfiguur als Willem Mengelberg is daaraan helaas ten offer gevallen.

Voor mei 1940 voelde hij zich al evenzeer op zijn gemak in een democratische maatschappij als kennelijk daarna in een van terreur; zo sterk was hij, met uitsluiting van het mens-met-de-mensen-zijn opgesloten in de ivoeren toren van zijn muziek. Zijn daardoor zo kleurloze en mensloos-tolerante houding steekt scherp af bij het tegenover het fascisme geen concessie duldende gedrag van een Toscanini of een Casals. Of, om tot de componisten terug te keren, tegen de houding van Hongarije's grootste componist, Bela Bartók. Hij was 33 toen de eerste wereldoorlog begon. „Het uitbreken van de oorlog heeft mij, buiten algemeen menselijke overwegingen, ook daarom zo pijnlijk getroffen omdat deze elke activiteit op het gebied van het volkslied-onderzoek ten enenmale onmogelijk maakte,” lezen we in zijn auto-biografie.

Maar toen de hel van algemene verontmenselijking, en wel W.O. II in zicht kwam, berichtte hij aan de Universal-uitgeverij te Wenen dat hij als „niet-ariër” het lot van de joden inzake drukken en uitgeven van werk wilde delen.

Het worden bij hem bovenal nu de menselijke overwegingen die zijn verdere levensloop zullen bepalen: „...blijft iemand hier, of-

schoon hij zou kunnen vertrekken, dan stemt hij daarmee stilzwijgend in met alles wat er gebeurt. Daarentegen zou men ook kunnen zeggen, dat al raakt 's lands wagen nog zo in de modder, een ieder thuis behoort te blijven om de dingen naar vermogen te verhelpen. In Duitsland heeft Hindemith dit al vijf jaar geprobeerd, maar daarna blijkbaar de hoop opgegeven. Wat mij betreft, ik heb geen hoop...”

In 1940 gingen hij en zijn vrouw Edith Pásztory voorgoed naar Amerika. Van een hem door de Duitsers aangeboden korte route wenste hij geen gebruik te maken - hij kwam in de Nieuwe Wereld helemaal via Siberië!

Muzikaal heeft Bartók op het gebied van het volkslied de idee van het mens-zijn gediend. Van 1905-'21 noteerde hij, samen met zijn vriend Kodály meer dan 7500 volksmelodieën,

IK denk er ZO over

Gedachten van een „namaak - intellectueel”

Met groot genoegen en volledige instemming las ik de opmerkingen in M & W van 28 maart 1964 nr. 6, die de heer Reddingius maakte naar aanleiding van het artikel van de heer De la Rie onder het hoofd „Kritisch allerlei” in M & W van 29 febr. 1964 nr. 4.

De heer De la Rie heeft zich in zijn cursieffje een namaak-intellectueel gefantaseerd. Als ik nu eens mag aannemen, dat hij er prijs op stelt te vernemen hoe men kan komen te behoren tot het type, dat hij voor ogen heeft, dan kan ik hem het volgende mededelen:

Om te beginnen, ik reken mezelf tot dat soort namaak en ik hoop dat hierna duidelijk te maken.

Al verscheidene jaren geleden heb ik me afgevraagd of ik me niet diende aan te sluiten bij een vereniging als het H.V. Wat doet men dan? Men begint met het vragen van inlichtingen en zo kreeg ik enig, later meer drukwerk toegezonden, waarbij vanzelfsprekend de beginselverklaring, alsmede geschriften handelend over verschillende activiteiten uitgaande van het H.V.

Mijn eerste indruk was, dat het H.V. toch wel veel weg had van een kerk voor onkerkelijken. Maar misschien is dat voor velen leden juist het aantrekkelijke en ik ben er dan ook maar niet lang bij blijven stilstaan.

Humanistisch vormingsonderwijs op scholen leek mij van veel waarde. Geestelijke verzorging? Ik was waarlijk van mening, dat een humanist een zo zelfstandig mens was, dat hij geen behoefte had aan geestelijke bijstand. (‘t Woord „verzorging” doet me in dit verband een beetje onwennig aan; zo van: zit mijn haar goed of zijn mijn schoenen behoorlijk gepoetst).

Bij nader inzien kon ik mij die behoefte aan bijstand toch ook wel weer voorstellen van een buitenkerkelijke, waarin ik dan iemand zie, die zich van de kerk heeft afgewend en als gevolg daarvan de steun mist, die hem anders van die zijde gegeven zou zijn. De humanist zag ik echter als een persoon met een meer positieve houding. Trouwens, draait het er toch niet *altijd* op uit, dat men het zelf moet op-

waaronder duizenden wijsjes van de oude en latere Hongaarse boerenmuziek, en melodieën uit Roemenië, Algiers en Turkije. Beroemd werden bijvoorbeeld Bartóks Roemeense Dansen voor piano. (Maar ook componeerde hij niet met folklóre verband houdende muziek zoals zijn onvergankelijke strikkwartetten.) Hij werd degene die Liszts bewering ontmaskerde als zou de Hongaarse volksmuziek van de zigeuners afstammen.

Na een episode waarin hij Brahms en Richard Strauss vurig bewonderde, ging hij zijn inspiratie vinden in de muziek van het „gewone volk”, uit melodieën die, vaak van generatie op generatie, door de Hongaarse en Roemeense boeren werden gezongen.

Zijn componistenleven met zijn zich vernieuwende en ontwikkelende stijl en zijn activiteiten als muzikaal ethnoloog die met indringend waarnemingsvermogen tot de diepte der volksmuziek doordrong, zijn nog steeds een les in mens-zijn voor de muzikale wereld: *blijf niet stilstaan bij dat wat je kunt begrijpen en waar je vertrouwd mee bent, maar streef naar groei en vernieuwing van muzikale uitdrukking en leer de muziek begrijpen aan de bron van haar ontstaan, bij het gewone volk en bij de gewone volken van andere landen.*

knappen (eigen boontjes doppen) met of zonder geestelijke raadsman. Volledigheidshalve moet ik hier aan toevoegen, dat de grondslag waarop de bijstand is gegrond in dit verband niet ter zake doet.

Wat nu betreft de beginselverklaring. Daar-in lag voor mij de eigenlijke oorzaak voor mijn aarzeling me als lid op te geven. Men verwacht immers, dat elk lid daarmee instemt en dat mag men meen ik ook wel verwachten al ontbreekt gelukkig de belijdenis. Ik stuitte echter op bezwaren:

a) Te beginnen met het begrip *levensovertuiging*. Ik ben n.l. helemaal niet zo overtuigd, zo verzekerd! Een levensopvatting, ja dat wel. Is het overigens niet eigenaardig, dat volgens de beginselverklaring die overtuiging zich kenmerkt door een *pogen*? Dat duidt toch niet bepaald op een verzekerdheid. En zegt de heer De la Rie niet in zijn artikel dat alle humanisten zoekenden zijn?

b) Het: ...zonder uit te gaan van bijzondere openbaring, duidt er zo ogenschijnlijk wel op, dat de grondgedachte bij het opstellen van de verklaring heeft gelegen bij het christendom, zij het dan in negatieve zin, ofschoon het ontbreken van een lidwoord bij openbaring ook weer twijfel doet ontstaan daaromtrent. Hoe dan ook, om de beginselverklaring goed te verstaan diende ik kennis te nemen van (die) openbaring. Waarom? Is het niet voldoende, dat men een beroep doet op menselijke vermogens?

c) Als toekomstig lid behoorde ik dan ook nog te begrijpen, wat de met punten aangeduide grondslagen inhouden en daar zat ik weer met een moeilijkheid. Ik vroeg mij af wat voor betekenis het had dat een *waardebesef* (iets heel persoonlijk nietwaar) niet naar willekeur - in vrije verkiezing dus - kan worden gewijzigd. Dat moet dan wel inhouden, dat zulk een besef op eniger wijze gemeten, althans bepaald kan worden. Hoe? En wie controleert dat?

Dit betrof *punt 1*.

Volgens *punt 2* eist het humanisme de voortdurende bereidheid zich in denken en doen redelijk te verantwoorden. Wat dat „doen” betreft waaronder het „zich uiten” begrepen kan

zijn dacht ik, leverde mij geen moeilijkheid op. Anders was dat met het begrip „denken”.

Vraag: gaat het denken niet vooraf aan de mogelijkheid om dat onder, zelfs redelijke, verantwoording te nemen? Of gaat het alleen maar om de bereidheid?

Nadat ik indertijd mijn bezwaren aan het bureau van het H.V. ter kennis had gebracht, kreeg ik nog wat drukwerk toegezonden, waarin nader was ingegaan op enkele van mijn vragen, maar het kon mij niet bevredigen. Wel deed het mij goed hieruit te kunnen opmaken, dat ook anderen met moeilijkheden te kampen hebben gehad, waardoor die toelichting nodig is gebleken.

Ik vraag mij dan ook af waarom de beginselverklaring juist zó is gesteld, dat alleen een echte intellectueel die begrijpen kan, terwijl de namaak er maar tegenaan zit te staren. Uit het artikel van de heer De la Rie heb ik overigens begrepen, dat hij die namaak graag in zijn Verbonds-armen zou willen sluiten.

Nu weet ik wel, dat er onder de leden van het H.V. zich mensen bevinden die de beginselverklaring vóór zij toetraden zelfs helemaal niet hebben gelezen en, als ik het goed heb begrepen, is er tenminste één die de beginselverklaring een verzameling nietszeggende zinnen vindt.

En zo stond ik dan enige jaren geleden in gedachten nog voor een hek (de beginselverklaring) dat mij de toegang versperde naar wat ik aanvoelde als de kerk voor onkerkelijken. En daarmee bevond ik mij geloof ik wel in de toestand van iemand, die de heer De la Rie hekelde als te zijn: namaak! Het „intellectueel” laat ik nu maar helemaal weg.

Goed, ik achtte mij zelf dus niet de persoon voor het lidmaatschap van het H.V. Tot ik op een keer bericht kreeg, dat ik kon toetreden als sympathisant. Daar heb ik mij zonder dralen voor opgegeven. Al, was ik hiermee misschien al bezig de „namaak” voorbij te lopen? Na twee jaar sympathisant te zijn geweest werd mij verzocht mij er eens op te beraden of ik niet als lid zou willen toetreden. Na ampele overweging, meest op aandringen van mijn vrouw heb ik daaraan, heel inconsequent, gevolg gegeven.

Dat is gebeurd met ingang van dit jaar, maar gelezen het artikel van de heer De la Rie, die daarin weer eens nadrukkelijk verwijst naar de beginselverklaring, begrijp ik toch wel, dat ik bij het H.V. feitelijk niet thuisbehoor. Daarom denk ik er ernstig over mij maar weer als lid te laten afschrijven. Mag ik dan voorlopig nog wel sympathisant blijven? Ook de activiteiten zal ik graag naar vermogen blijven steunen. En dan zal ik mij verder maar weer *toeien* met „NIETS”!

Mag ik nu nog een ernstige vraag doen:

Zou het niet kunnen zijn, dat de leden van het H.V., die volgens de heer De la Rie *allen* zoekenden zijn er prijs op stellen, dat die *overtuiging* in de beginselverklaring wat getemperd werd en wat meer in overeenstemming met het zoekende en pogende karakter van de leden? Ik denk hierbij aan de titel van de zondagmorgentoespraken van prof. Stuiveling en ik kom dan tot de volgende formule:

„Leven uit humanistisch oogpunt kenmerkt zich door het pogen om leven en wereld te verstaan met een beroep op menselijke vermogens.”

Ten slotte: Hoe gebelgd ik ook was bij het lezen van het artikel van de heer De la Rie, achteraf ben ik hem toch dankbaar, dat hij het type „namaak” heeft geschapen; je kunt als zodanig dingen schrijven, die een intellectueel niet kan schrijven zonder de kans te lopen voor namaak te worden aangezien. L.

Naschrift

Met het creëren van mijn namaak-intellectueel heb ik blijkbaar nogal wat misverstand opgeroepen. Wie ik daar zeker niet mee bedoelde, zijn mensen zoals de heer Lanjouw, die (al of

niet intellectueel zijnde; dat kan ik niet beoordelen en interesseert mij in wezen ook niet bijzonder) zo'n serieuze studie van onze beginselverklaring maken alvorens tot het lidmaatschap of het afwijzen van het Verbond te besluiten. Wie ik er wel mee bedoelde, zijn de mensen die zo nodig moeten demonstreren hoe knap, hoe geestelijk onafhankelijk, hoe individualistisch ze wel zijn, en daaraan een (naar mijn mening vals) argument ontleen om iedere vorm van organisatie te verwerpen. Door geen lid van het H.V. te worden, moeten zij als het ware duidelijk maken, dat ze zo intellectueel zijn, en vandaar mijn term „namaak”. Ik zou zulke mensen dan ook niet zonder meer „in mijn Verbondsarmen willen sluiten”, maar ik zou hen zo graag duidelijk maken hoe zij zichzelf bedriegen.

In een voortgezette – niet gepubliceerde – correspondentie met de heer Reddingius verklaart deze zich met mijn conclusie akkoord, dat wij allebei wel gelijk zullen hebben, dat we alleen het accent op verschillende zaken hebben gelegd. Hij licht ook toe wat hij met „kerkspelen” bedoelde en zijn bezwaren richten zich onder meer tegen de „vervanging” van „orgelspel-zang-preek-zang-orgelspel” door „stukkie Mozart-stukkie Bach-lezing-stukkie Bach-stukkie Mozart”. Daar zit wat in, lijkt me; wij moeten inderdaad niet proberen de kerk te imiteren, maar de vraag is wel of men enige muzikale omljsting, als sommige mensen daar blijkbaar behoefte aan hebben, al direct nadoen van de kerk moet noemen. In dezelfde sfeer lijkt mij het bezwaar van de heer Lanjouw te liggen, als hij voor de formulering „zonder uit te gaan van bijzondere openbaring” kennis van de christelijke openbaring noodzakelijk acht. Is het, ter onderscheiding van andere overtuigingen, niet voldoende te constateren, dat de onze niet op openbaring (welke dan ook) is gebaseerd?

Ik heb de discussies destijds bijgewoond, die op een congres tot de formulering van de huidige beginselverklaring hebben geleid. U zult mij toestaan die niet in een onderschriftje samen te vatten. Zij staat ook niet voor de eeuwigheid vast (het is de tweede al in het vrij korte bestaan van het Verbond) en zal te zijner tijd wel weer eens op de helling moeten. Het zou jammer zijn, als wij dan de bijdrage van mijn briefschrijver aan de discussies zouden moeten missen, alleen omdat hij ontijdig zou hebben bedankt als lid. Een vraagteken lijkt mij echter wel op zijn plaats, als de heer Lanjouw zegt, dat een waardenbesef „iets heel persoonlijks” is. Dat zijn de waarden op zichzelf natuurlijk wel, maar hebben wij van zo'n waardenbesef niet erg veel gemeen?

Zo'n beginselverklaring blijft overigens, al heb ik er meer waardering voor dan de heer Reddingius, een soort grootste gemene deler van de in het Verbond levende meningen. Iedereen zal het wel eens meer met het een en wat minder met het ander eens zijn; enige relativiteit lijkt mij daarbij wel op haar plaats. Daarom zie ik geen enkel bezwaar tegen de formulering „zich in denken en doen redelijk verantwoorden”, alleen omdat het denken aan die verantwoording vooraf zou gaan. Wat dan nog? Kan men zich daarom niet al denkende verantwoordwoorden zonder een beroep te doen op buitenmenselijke vermogens? (Nee, voor die uitspraak hoeft u niet het christendom te bestuderen, want hoeveel andere opvattingen doen geen beroep juist op irrationele factoren?) Wel ben ik het eens, dat het woord „overtuiging” misschien iets te sterk het bestaan van onomstotelijke waarheden van een soort dogma's, suggereert. Maar mag ik dan in dit Shakespearejaar nog eens diens uitspraak: „What's in a name?” aanhalen? Voor mij is de humanistische „overtuiging” ook eerder een wijze van leven of een levensbeschouwing, of beide, en dat zij zich kenmerkt door pogen en zoeken, ach, daarvan zijn alleen al dit soort discussies het beste bewijs! R.

leven sverz ekering ng op index benad ering basis

Aurora

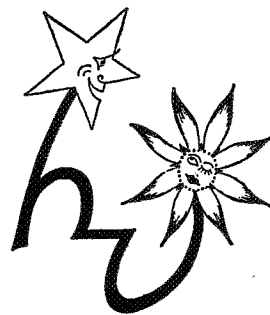
Zend mij vrijblijvend alle inlichtingen over uw Index-Benaderingspolis.

NAAM:

ADRES:

WOONPL:

(In open envelop, gefrankeerd met 5 cts postzegel, zenden aan:
N.V. Levensverzekering Maatschappij
AURORA, Stadhouderskade 1a, A'dam).

„Bent u al aan uw zomerslaap begonnen?”

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15 x 23 cm. - Omvang ca. 250 pag.s

Prijs f 9.90

U kunt dit bestellen door overschrijving op giro 30 49 60, t.n.v.
Centraal bureau Humanistisch Verbond
OUDEGRACHT 152 - UTRECHT

ANNONCES

Wie, o wie kan minder valide helpen, die als hobbies heeft het verzamelen van foto's, kaarten, knipsels uit weekbladen, alles op 't gebied van Rijnvaart, binnenvaart, Noordzeevervisserij en zeesleepvaart, vooral de oude sleepstoomboten hebben zijn belangstelling. Reacties worden gaarne ingewacht bij de secretaris van de Gemeenschap West, M. J. Faas, 2e Kostverlorenkade 112 I, Amsterdam-West I.

Serieuze jonge vrouw, 35 jaar, met 2 kinderen, zoekt **betrouwbare levenspartner**. Brieven onder no. MW 118 a.h. bureau v.d. blad.

Studente, 18 jaar, zoekt per 1 sept. kamer met of zonder pension te Utrecht. Brieven onder nr. MW 119 a.h. bureau v.d. blad.

Wadden zeilen, p. week. $\pm$ 6 pers. Ook ongeofenden. J. v. Boven, Schiermonnikoog.

„VERANDEREND LEVENSBESEF”

samengesteld door Mevr. Hella S. Haasse, Ds. E. van Bruggen, Prof. Dr. H. Freudenthal, Prof. Dr. T. T. ten Have, Ds. S. J. Popma, J. Reehorst, Dr. C. Scharff O.S.A. en Prof. Dr. R. Schippers.

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum. Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 28.

„Opvoeding op het gebied der sexualiteit”

geschreven door Prof. Dr. A. C. Drogendijk, P. J. F. Dupuis (arts), Prof. Dr. Ir. A. F. van Leeuwen S.J., A. G. van Omme (arts), J. Reehorst, P. W. van der Vliet, Dr. J. J. A. Vollebergh, Prof. Dr. H. R. Wijngaarden, Dr. R. Zijlstra. (Uitgave N.G.C.).

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 22.

* Zo juist verschenen:

„ESSAYS OF A HUMANIST” by Julian Huxley

U kunt dit boek tegen de prijs van f 15,— bestellen bij het

„HUMANISTISCH VERBOND”

Oudegracht 152, Utrecht - Giro 30.49.60.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.

Pracht zeilvakantie op de Kagermeren

Bijzonder mooi en rustig in voor- en naseizoen. Nu alleen nog plaatsen vrij voor 4 juli en na 29 aug.

Prijs: voor zeillessen met voll. pension f 105.— per week, van 27 juni tot 29 aug. f 125.— per week.

Inl. en gr. prosp. bij Nederlandse Zeilschool te Rijpwetering. Tel. 01712 - 3 35.

„De motivering van de Godsdienstvrijheid bij Dirck Volckertszoon Coornhert”

door Dr. H. Bonger.

Dit boek is een waardevol bezit voor hen, die belangstellen in de geschiedenis van de idee der verdraagzaamheid.

Prijs f 4,25 - ingenaaid - 180 pagina's.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

Redactie:

Prof. Mr. A. D. Belinfante, Prof. Dr. J. C. Brandt Corstius,
Prof. Dr. H. Freudenthal, Drs. F. P. Huygens,
Prof. Dr. B. W. Schaper, Dr. P. Thoenes en
Prof. Dr. Libbe van der Wal

Abonnementsprijs:

f 9.50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van
Socrates en voor studenten f 8.— per jaar).
Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**
Oudegracht 152, Utrecht
Giro 582293

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,— per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER-DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Er zijn minstens 6000 redenen om bij het samenstellen van uw reclame-budget aan Mens en Wereld te denken. Het orgaan van een actieve organisatie is altijd een belangrijk communicatiemiddel en als zodanig een ideaal advertentiemedium. Uitgebreide technische gegevens en de advertentietarieven zenden wij u gaarne toe. Advertentie afd. Mens en Wereld, Oude Gracht 152, Utrecht.